

Hadîs Metinlerini Anlama ve Yazma Becerileri Üzerine Bir Araştırma* A Research on The Skills of Understanding and Writing Hadith Texts

Erdoğan Köycü^a

^a Bartın Üniversitesi, Bartın, Türkiye.
ekoycu@bartin.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4555-4552

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 13.08.2021

Düzeltilme tarihi: 17.12.2021

Kabul tarihi: 30.12.2021

Anahtar Kelimeler:

Arapça,

Hadîs,

Hadîs Metinleri,

el-Kutubu't-Tis'a,

Yazma Becerileri

ÖZ

Araştırmamızın birinci bölümünde, Peygamberimizin (s.a.s.) döneminde hadislerin yazıyla tespitini yapan bazı sahâbîlerin çalışmaları özetlenmiştir. Hadîs metinlerinin tedvîn ve tasnif dönemlerinde safhalara yer verilmiş ve günümüzde *el-Kutubu't-Tis'a*'nın değeri ve bu eserden seçilmiş hadislerin, *Hadîs Metinleri* eğitiminde önemi vurgulanmıştır.

Bu çalışmanın içeriği, *Hadîs Metinleri* derslerini okuyan öğrencilerimizin *Hadîs Metinleri* eğitiminde ezber ve yazı durumlarını örnekleme olarak ele aldığımız Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Eğitimi Bölümü 4. Sınıf öğrencilerinin *Hadîs Metinleri* derslerinin incelenmesidir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, *Hadîs Metinleri* dersini seçmeli olarak alan 4. sınıf öğrencilerinin hadîs metinlerini yazma becerileri yanında Arapçadan Türkçeye, Türkçeden Arapçaya çeviri becerileri de incelenmiştir. *Hadîs Metinleri* dersini seçen öğrencilerin bu dersi seçme nedenleri ve *Hadîs Metinleri*nde başarısızlık sebepleri araştırılmıştır. Öğrencilerin bu dersi, hadislerin İslam Dininin ana kaynağı olmasından dolayı tercih ettikleri, dersin içeriğine, dersi veren hocaya ve kullandığı yöntemlere göre de dersi seçmede artış görüldüğü tespit edilmiştir. Öğrencilerin hadîs metinlerini ezbere okumaktan ziyade yazma konusunda başarısız oldukları tespit edilmiştir.

Öğrencilerin hadîs metinlerini yazma becerilerindeki başarısızlıklarının sebeplerinin lise eğitimleri sırasında Arapça hadîs metinleri yazma eğitimi ve yazı tekniği dersi görmemelerinden kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 13.08.2021

Received in revised form: 17.12.2021

Accepted: 30.12.2021

Keywords:

Arabic,

Hadith,

Hadith Texts,

al-Kutub al-Tisa, Writing Skills.

ABSTRACT

In the first part of our research, the works of the some companions who determined the hadiths in writing during the time of our Prophet (p.b.u.h) are summarized. The stages of hadith texts during the tadwin and classification period (tasnif) are included and the value of al-Kutub al-Tis'a today and the importance of hadiths selected from this work in education of hadith texts are emphasized.

It is the examination of the Hadith Texts course of the 4th grade students of the Department of Primary Education Religious Culture and Moral Education at Bartın University Education Faculty which we consider as an example the memorization and writing status of our students who read hadith texts.

The writing skills of the 4th grade students who took the Hadith Texts course as an elective and their translation skills from Arabic to Turkish and from Turkish to Arabic were examined. The reasons for choosing this course and the reasons for failure in hadith texts were investigated. It has been determined that the students preferred this course because the hadiths are the main source of the Islamic Religion and the effectiveness of the course increased according to the content of the course, the teacher giving this course and the methods he used. It has been determined that students fail to write hadith texts rather than reading.

It was concluded that the reasons for the failure of the students in writing the hadith texts were due to the fact that they did not receive training in writing Arabic hadith texts and writing techniques during their high school education.

* DOI: 10.46442/intjcss.982618

** Sorumlu yazar: Erdoğan Köycü, koycu@bartin.edu.tr

Atıf Bilgisi / Reference Information

Köycü, E. (2021). Hadis Metinlerini Anlama ve Yazma Becerileri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (2), Kış, s.28-38.

1. Giriş

Peygamberimizin (s.a.s.) bizlere bıraktığı iki emanetinden birisi olan Sünnet'inin, el-Hatîb el-Bağdâdî'nin (ö. 463/1071) ifadesiyle: “İnsan hayatının tamamını dolduracak kapsam ve muhtevâ” (Çakan, 1991: 116) şeklinde tanımlanması onun insanın yaşamındaki önemini vurgulamaya kâfidir. Bu açıdan hadis metinlerinin muhâfazası için de sahâbî, tâbiîn ve tebeu't-tâbîn dönemindeki hassasiyeti gibi bir hassasiyetle gelecek nesillere intikâli bizim başlıca görevlerimizden biridir. Bu açıdan İslami İlimler Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Din Bilimleri Fakültesi veya dînî tadrîsâtla meşgul olanların ana gayelerinden birisi de bu metinlerin gelecek nesillere doğru anlaşılabilir olarak intikâlini sağlamaktır.

“Sözlerin en güzeli, Allah'ın kitabı; yolların en güzeli, Muhammed'in yoludur.” (el-Buhârî, 1992: Edeb, 70; İ'tisâm, 29); (Muslim, 1992. Cum'a, 43); (en-Nesâî, 1992: İydeyn, 22); (İbn Mâce, 1992. Mukaddime, 7); (ed-Dârimî, 1992: Mukaddime, 23); (Ahmed b. Hanbel, 1992: III/319) hadîsi bizim için bir rehber niteliğindedir. Bu nedenle Hadis Metinleri dersinin eğitim-öğretiminde yapılan hataları incelemek ve bazı çözüm önerileri sunmak bu makalenin gayesi olmuştur.

Hadis Metinleri derslerinde, dersin içeriği yanında dersin işlenişi ve dersin sunumundaki metotlar ve dersin hocası önemli bir faktördür. Bu açıdan öğrencilerimizin ders içerikleri, dersin işlenişi ve dersi veren hocanın dersi sunuş metodu ile ilgili görüş ve yorumları, büyük önem arz etmektedir. *Hadis Metinleri* derslerinin etkinliğini artırarak derste daha etkin yöntem ve teknikler uygulamaya katkı koyabilmek açısından Hadis Metinlerinin eğitim ve öğretiminde etkin birer faktör olacağı aşîkardır. Bu açıdan yaptığımız araştırmada her bir etken, sistematize edilmeye gayret edilmiştir. Araştırmamızda öğrencilerimizin isimleri yerine 1. K (1. Katılımcı) şeklinde simgeler verilmiştir. İmkânlar ölçüsünde tespit edilebilecek bazı problemler tespit edilmiş, bu problemlerin ortadan kaldırılabilmesi için bazı çözüm önerileri sunulmuştur.

Öncelikle *Hadis Metinleri* derslerinde kaynak olarak kullanılan el-Buhârî'nin (ö. 256/870) el-Câmiu's-Sahîh'i, Muslim b. El-Haccâc'ın (ö. 261/875) el-Câmiu's-Sahîh'i, Muhammed b. İsbâ et-Tirmizî'nin (ö. 279/892), es-Sunen'i, Süleymân b. Eş'âs Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888), es-Sunen'i, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvî'nin (ö. 273/887) es-Sunen'i ve Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî'nin (ö. 303/915) es-Sunen'i ve bu altı esere ilave edilen Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) el-Muvatta'ı, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) el-Musned'i ve Abdullah b. Abdirrahmân ed-Dârimî'nin (ö. 282/895) es-Sunen'i olmak üzere el-Kutubu't-Tis'a diye tavsif edilen bu temel hadis kaynaklarının günümüze kadar intikâlinde geçirdiği safhalarla ilgili bazı bilgiler vermek istiyoruz.

2. Hadis Metinlerinin Temel Kaynakları ve Hadis Kaynaklarının Günümüze İntikâlinde Tarihi Süreç

Eğitim Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Eğitimi Bölümü öğrencilerinin *Hadis Metinleri* derslerinin içeriklerini oluştururken temel olarak *el-Kutubu't-Tis'a* diye tavsif edilen eserlerden hadisler seçmekteyiz. Bu kaynaklar, Eğitim Fakülteleri Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Eğitimi Bölümü'nde derse giren öğretim üyelerinin ve öğrencilerinin *Hadis Metinleri* derslerinde kullanabilecekleri temel hadis kaynaklarıdır. Hadislerin İslâm Teşrii'ndeki yeri ve önemi şöyle vurgulanmıştır: “Hadis'in, Sünnet'e mürâdif bir manaya sahip olarak sahâbe devrinde ve müteakip nesiller arasında rivâyet edildiği kabul edilirse, İslâm Dini'nde onun kazandığı ehemmiyet derecesini ve dinin tekemmülünde oynadığı rolü tayin ve tespit etmek çok daha kolaylaşmış olacaktır. Çünkü İslâm Teşrii'nde Sünnetin, Kitâb'tan sonra ilk kaynağı teşkil ettiği, bu konuya eğilmiş olanlarca bilinen hususlardandır. Bu bakımdan, onun Fıkıh âlimleri yönünden İslâm Teşrii'ndeki değeri, bir bakıma, Hadis'in aynı sahada sahip olduğu değer manasındadır.

Bu değer, Hz. Peygamberin (s.a.s.) risâlet göreviyle birlikte ortaya çıkmış ve yine bu görevin değeri nispetinde yükseklik kazanmıştır. Hadîs'in kazandığı bu yüksek değeri tespit edebilmek için, Hz. Peygamberin risâlet görevini ve bu görevin ehemmiyet derecesini daima göz önünde bulundurmak lâzımdır." (Koçyiğit, 1981: 11-12).

Peygamberimiz (s.a.s.) “**inzâr**”, “**tebliğ**” ve “**irşâd**” görevinin gereği olarak öncelikle ailesinden ve yakın akrabasından başlayarak (Şuarâ, 26/214) insanları İslâm'a davet etmiş bu davetini sadece Mekke ile sınırlandırmamış, dönemin devlet başkanlarına da elçiler ve davet mektupları göndermiştir. Muslim b. el-Haccâc'ın (ö. 261/875) rivâyet ettiği bir hadîste: “Mektubun Kısra'ya, Kayser'e, Necâşî'ye ve bütün zorbalara gönderildiği” yer almıştır. (Muslim, 1992: Cihâd, 75). “Da'vet mektubu gönderdiği hükümdarlar arasında Bizans Kayseri Heraklyus, İran Kısra'sı Hüsrev Perviz, Mısır Kralı Mukavvis, Habeş Necâsisi, Gassân Emiri ile Ummân ve Bahreyn taraflarındaki bazı Arap kabile reisleri bulunmaktadır. (Göksoy, 2000: 119). Bu mektuplar, şüphesiz Peygamberimizin (s.a.s.) hadîslerinin ilk dönemlerden itibaren yazıldığına en önemli belgelerinden bazılarıdır. Peygamberimizin (s.a.s.) devlet başkanlarına ve kabîle reislerine gönderdiği 23 mektup için müstakil bir çalışma yapılmıştır. (Sönmez, 2011: 10-200).

Peygamberimizin (s.a.s.) bazen de sahâbîlere özel emirnâme yazdırıp gönderdiği de vâkidir. Huneyn, Tebûk ve Tâif seferlerine oğlu Abdullah ile katılan Budeyl b. Verkâ'ya (ö. 11/632): “Savaş esirlerini ve mallarını kendilerine teslim edilinceye kadar muhâfazasını” emretmiştir. (el-Kutubî, 1995: 1, 235). Bu ve bu gibi rivâyetler hadîslerin yazıldığına, hadîs yazma yasağının sürekli bir yasak olmadığına ispatı yanında ilk yazılı hadîs metinlerinin muhâfazasında ve gelecek nesillere intikâl ettirilmesinde ihtimam gösterildiğine dair belge niteliği taşımaktadır.

Sahâbîlerden bazılarının Hz. Peygambere (s.a.s.) başvurarak hadîs yazmak için izin istemeleri yahut işittiği hadîsleri ezberleyemediğini söyleyerek hâfızasından şikâyet eden sahâbîye: “Sağ elinden yardım iste!” (Tirmizî, 1992: İlim, 12) diyerek hadîs yazması tavsiyesinde bulunması gibi haberlerin yanında Kur'ân'ın nüzûlü devam ederken hadîs metinlerinin âyetlere karışmasını önlemek için hadîs yazılmasını yasakladığı ile ilgili haberler de mevcuttur. Bu yasak, bütün sahâbîleri kapsayan kesin bir yasak olmaktan ziyade Kur'ân âyetleriyle karışır endişesinden kaynaklanan geçici bir önlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Peygamberimiz (s.a.s.), Vedâ Hutbesi'ni beğenen, kendisi için yazılmasını talep eden Ebû Şâh'a “Ebû Şâh'a yazıverin!” (Tirmizî, 1992: İlim, 12); (Buhârî, 1992: İlim, 39; Lukata, 7; Diyât 8); (Ebû Dâvûd, 1992: İlim, 3) talimâtı gereği hutbesinin yazılıp verilmesi örneği de bunu doğrulamaktadır. “Mekke'nin Fethi'nde bulunan Ebû Şâh'ın ne zaman vefat ettiğine dair bir bilgi olmamakla beraber hutbenin kendisi için yazılması talebi, hadîslerin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) emriyle yazılması (kitâbet) konusu açısından önemlidir. Nitekim “Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö. 290/903), “hadîslerin yazılabileceğini en iyi belirten vesîkanın bu rivâyet olduğunu söylemiştir.” (Ahmed, b. Hanbel, 1992: 2, 238).” Olayın kayda değer bir yanı da Ebû Şâh'ın yazılı bir kültüre sahip olan İran ve Yemen'den gelmiş olması ayrıca hadîsi yine bir Yemenli olan Ebû Hureyre'nin rivâyet etmesidir.” (Aydınlı, 1994: 10, 233) Muhammed Mustafa el-A'zamî (ö. 1439/2017) Hz. Peygamberden (s.a.s.) hadîs yazan sahâbîlerden Ebû Umâme el-Bâhilî'den (ö. 86/705) (Hz. Peygamber'den hadîs rivâyetinin yanında Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Muâz b. Cebel, Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Ubâde b. Sâmî gibi sahâbîlerden 250 hadîs rivâyet etmiştir. (Çakan, 1994: 10, 251) Vâsile b. el-Eska'ya (ö. 85/704) (Hz. Peygamber'den (s.a.s.) hadîs rivâyetinin yanında Ebû Mersed el-Ganevî, Ebû Hureyre ve Ümmü Seleme gibi sahâbîlerden hadîs rivâyet etmiştir. (Görmez, 2012: 42, 551) kadar 52 sahâbî'nin Hz. Peygamberden (s.a.s.) hadîs yazdığını tek tek ele almıştır. (el-A'zamî, 1992: 1, 92-143).

Hz. Ebû Bekir'in yazdığı hadîs sahîfesini yakması ile ilgili rivâyet de bizce bu endişenin bir tezâhürüdür. İbrahim Canan, bu rivâyeti *Hadîs Tarihi ve Usûlü* adlı eserinin giriş bölümünde hadîslerin yazılması ile ilgili olarak “**H. Peygamberden (s.a.s.) Sonra Ashâbın Tavrı**” ana başlığı altında “**H. Ebû Bekir'in Tereddüdü**” alt başlığıyla zikretmiştir: “Hadîslerin yazılması meselesindeki tereddüt ile ilgili ilk örnek Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir. Haberin sıhhati hususunda büyük muhaddis ez-Zehebi'nin (ö. 748/1348) ihtiyâtı tercih ettiği ve hatta “**sahîh değil**” dediği rivâyeti Hz. Âişe, şöyle nakletmiştir: “Babam Rasûlullah'tan (s.a.s.) 500 kadar hadîs yazmıştı. Bir gece hiç uyuyamadı ve yatakta döndü durdu. Bu duruma üzülerek: “Babacığım, sana yapılan bir şikâyet veya ulaşan bir haber yüzünden mi uyuyamadın?” dedim. Sabah olunca: “Kızım yanındaki hadîsi getir!” dedi. Ben de getirdim. Ateş yaktırdı ve hepsini yaktı.” (Canan, 1988: 1, 35-36). İbrahim Canan'ın kaynağını zikretmediği vak'ayı ez-Zehebi *Tezkiretu'l-*

Huffâz'ında zikretmiştir. (ez-Zehebî (ty). 1, 5). Hz. Ömer'in hadisleri yazmaktan müstağnî kalmadığını, *el-Musned*'inin neşredilmiş olmasına (Hz. Ömer'in rivâyet ettiği hadisleri bir araya getiren 3 matbû eser tespit ettik. 1.Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, (1992). *Musnedu'l-Fârûk Emîru'l-Mu'minîn Ebû Hafıs Umer b. el-Hattâb*, 2 cilt. (thk. Abdulmuti Kal'acî) Menhûre: Dâru'l-Vefâ. 2. Ebû Bekir en-Neccâd, (1994), *Musnedu Ömer b. el-Hattâb* (nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullah), Medine 3. İbn Şeybe, (1985), *Musnedu Emîri'l-Mu'minin Ömer b. el- el-Hattâb* ((nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût) Beyrut.) bakılırsa hadisleri yazmanın kesin ve umûmî bir yasak olmadığı sonucunu çıkarmak mümkündür.

Ömer b. Abdilazîz, (ö. 101/720) vâzilere bir emirnâme gönderip hadislerin tedvîni yolundaki faaliyetleri resmen başlatarak Sünnet'in kaynaklarını oluşturan hadislerin derlenmesinde de önemli bir görev ifa etmiş, İbn Şihâb ez-Zuhrî (ö. 124/742) onun emriyle 500 kadar derlediği hadis mecmûalarını çoğaltıp çeşitli bölgelere göndermiştir. (Yiğit, 2007: 34, 54). (Ebû Bekir Muhammed b. Muslim b. Abdillâh b. Şihâb ez-Zuhrî: "أَوَّلُ مَنْ دَوَّنَ الْعِلْمَ" "İlmi ilk tedvîn eden kişi" olarak tavsif edilmesi ve "لَمْ يُدَوِّنْ هَذَا الْعِلْمَ أَحَدٌ قَبْلَ أَنْ تُدَوِّنِي" "Benden önce hiç kimse ilim tedvîn etmemiştir." şeklinde kendisinin tavsîfi de ilim tedvînde ilk olduğunun göstergesidir." (el-Kettânî, 1986: 4).

Sıra No	Müellifi	Eser	Hadis Metni Sayısı
1	Mâlik b. Enes (ö. 179/795)	<i>el-Muvatta'</i>	1326
2	Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)	<i>el-Musned</i>	28199
3	Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (ö. 256/870)	<i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	9082
4	Müslim b. el-Haccâc (ö. 261/875)	<i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	7275
5	Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887)	<i>Sunenu İbn Mâce</i>	4341
6	Süleymân b. Eş'âs Ebû Dâvûd (ö. 275/889)	<i>Sunenu Ebî Dâvûd</i>	5274
7	Muhammed b. İsâ et-Tirmizî (ö. 279/892)	<i>Sunenu't-Tirmizî</i>	3951
8	Abdullah b. Abdirrahmân ed-Dârimî (ö. 282/894)	<i>Sunenu'd-Dârimî</i>	3506
9	Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî (ö. 303/915)	<i>Sunenu'n-Nesâî</i>	5724
TOPLAM			68678

Hadis metinlerinin Peygamberimiz (s.a.s.) söz, fiil ve takrîrlerin sahâbe-i kirâm tarafından sözlü ve yazılı olarak rivâyeti, tabîin ve tebeu't-tabîin döneminde tedvîn ve tasnîfiden itibaren hadis metinlerinin günümüzde ders olarak okutulması bu metinlerin ilmî platformlarda metin, sened ve anlam yoluyla incelemeye tabi tutulması hadis metinlerinin günümüzün idrâkine sunulmasının tezâhürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz, Hadis Metinlerinin akademik seviyede okunup, yazılması ve anlaşılmasının gereğinden hareketle İslami İlimler ve İlahiyat Fakülteleri Hadis, I, Hadis II, Hadis III ve Hadis IV derslerinde olduğu gibi alınması gereken zorunlu dersler arasında olması gerektiğini izah etmeye çalışacağız.

3. İDKAB Eğitimi Bölümünde Hadis Metinleri Dersleri ve Zorunlu Dersler Arasında Yer Almasının Gerekliği

Hadis Metinleri derslerinde hadislerin dilinin Arapça olmasından dolayı genelde *el-Kutubu't-Tis'a*'dan seçki hadisler okutulmaktadır. Ders içeriklerinde yer alan hadislerin Arapça ve Türkçe metinlerinin iyi anlaşılıp, yazılabilmesi Arapçadan Türkçeye Türkçeden de Arapçaya tercümelerinin doğru yapılabilmesi

için bu dersi seçen öğrencilerin hem anadilleri Türkçeyi hem de Arapçayı iyi yazıp okumayabilmelerine bağlıdır.

Arapçanın kutsal kitabımız Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs metinlerinin dili olması sebebiyle dinî tadrîsât yapan öğrencilerin bu dili iyi öğrenip ve gelecek nesillere iyi bir şekilde öğretmek için çaba sarfetmeleri en önemli vebelerinden biri olduğuna inancımız tamdır.

Hadîs metinlerinin öğretiminde, bir bütünlük arayışının gereği ve diğer disiplinlerle ilişkisinin gerekliliğini vurgulayan ve bu sayede başarı oranını artırılabilirliğinin ifade eden bir yoruma da yer vermek istiyoruz: “Hadîs öğretiminde bütüncül bir yaklaşımın esas alınması; Kur'ân-Hadîs, Hadîs-Hadîs ve hadîslerin mahiyetinin daha iyi anlaşılması açısından diğer ilmî disiplinlerle olan ilişkisini ifade etmektedir. Hadîs öğretiminin daha etkin ve verimli olabilmesi için kavram çalışması ne kadar önemli ise bütüncül yaklaşımın öğretim kademelerinin çeşitli basamaklarında uygulanması en az o kadar önemlidir. Elbette bütüncül yaklaşım konusunda öğreticinin ön hazırlık yapması ve öğretime konu yaptığı hadîs/hadîsler hakkında bilgi toplanması hiç şüphesiz başarı oranını artıracak bir durumdur.” (Canikli, 2010: 159).

Eğitim Fakültesi ders kataloğunda *Hadîs Metinleri* dersleri yanında *Hadîse Yeni Yaklaşımlar* dersi, İslami İlimler Fakültesi'nde *Buhârî Okumaları*, *Hadîs Metin Tenkiti*, *İbadet Hadîsleri* dersleri seçmeli olarak açılmıştır. Bu dersler, 4. Sınıfların ders kataloglarında yer almaktadır. İslami İlimler Fakültesi'nde ise *Hadîs Usûlü*, *Hadîs Tarihi*, *Hadîs I*, *Hadîs II*, *Hadîs III*, *Hadîs IV* dersleri zorunlu dersler arasında yer almaktadır.

Hadîs metinlerinin içeriklerinde İmâm Muhyiddîn en-Nevevî'nin (ö. 676/1277) *40 Hadîs*, (en-Nevevî, 1992). “*Riyâzu's-Sâlihîn*” (en-Nevevî, 2013) adlı eserlerinin yanında “*Serlevha Hadîsler*” (*Hadîslerle İslam Serlevha Hadîsler*) I-II, (2014) ve *el-Kütüb-i Tis'a*'dan seçilen hadîslerden temel alınmaktadır. *Hadîs Metinleri* dersi seçmeli ders olarak açıldığı için bir sınıf oluşturulabilecek sayıda öğrenci olmadığında öğrencilerimiz, bu dersi seçmedikleri veya çakışan programları ayarlanamadığı durumlarda ise bu dersi seçmemekte veya seçtiği halde başka bir dersi ile çakıştığından ve ders programı ayarlanamadığında veya ders verecek sınıf bulunamadığında, bu dersi kayıt dönemi esnasında ekle sil haftasında programından silip kendi programına uygun olan bir dersi de seçebilmektedir. Öğrencilerimiz, bu durumlar da bu dersi alamadıkları için *Hadîs Metinleri* dersi alamadan mezun olmalarına sebebiyet vermektedir. Bu dersi alan öğrencilerin, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin ünitelerinde referans olarak geçen veya metinleri geçen hadîsleri daha rahat açıklayıp yorum yapmalarına katkı sağlarken bu dersi almayan bir öğrencinin hem metin hem de kaynak olarak kullandığı bir hadîsin anlamındaki derinliği anlayamadığı için öğrencilere bu hadîsin anlamını ve yorumunu aktarmada bir hayli zorluk çekecektir. İster ilk ister orta ister lisede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri verecek öğrencilerin bu açıdan *Hadîs Metinleri* dersleri alması elzemdir.

4. *Hadîs Metinleri* Dersi Alan Öğrenci Sayıları

2015-2016 Eğitim-Öğretim yılı güz döneminde Eğitim Fakültesi İDKAB Eğitimi Bölümünde 10 erkek, 15 kız öğrenci *Hadîs Metinleri* dersini seçmişlerdir.

5. *Hadîs Metinlerini* Arapçadan-Türkçeye Türkçeden-Arapçaya Çevirirken Yapılan Bazı Kelime ve Cümle Çeviri Yanlıları

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Eğitimi Bölümünde (İDKAB) *Hadîs Metinleri* derslerini seçmeli olarak alan öğrencilerin hadîs metinlerinin anlamını verirken yapmış oldukları hatalardan bazı örnekler vereceğiz

Kendilerinden yazmaları talep edilen hadîsler yerine ezberledikleri başka hadîslerin Türkçe tercümelerini yazmışlardır. Öğrencilerimiz, bazı hatalarıyla beraber 5 hadîsten, 2 hadîsi doğru yazabilmişlerdir. Ancak 1, 3, ve 5. hadîslerin Arapçadan Türkçeye çevirilerinde bazı hatalar da yapmışlardır. Bu hatalardan bazı örnekler sunacağız.

5.1.1.Hadîste Tercüme Hataları

آتَى اللَّهُ حَيْثُمَا كُنْتُ وَ أَتَيْعَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ تَمُحُّهَا وَ خَالِقِ النَّاسِ بِخُلُقِي حَسَنَ

“Nerede olursan ol Allah’a karşı saygılı ol. Bir kötülüğün arkasından onu yok edecek bir iyilik yap ve insanlara güzel ahlâkla muâmelede bulun.” (Tirmizî, 1992: Birr, 55) hadîsini öğrencilerimiz aşağıdaki şekillerde tercüme etmişlerdir.

“Allah, sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz.” (2.K, 8.K).

“Allah, hased edenleri sevmez.” (3.K).

“Hasetten sakınınız. Ateşin odunu yediği gibi haset de iyilikleri yer.” (14.K).

“İnsanları mallarınızla memnun edemezsiniz. Onları iyi davranışlarınız ve tebessümünüz memnun eder.” (4.K; 10.K).

“Mü’minlerin imanca en mükemmel olanı ahlâken en iyi olanıdır (5.K) ve en hayırlı olanı da kadınlara hayırlı olanıdır.” (9.K).

“Sizin hayırlınız, ahlâken en güzel olanınızdır.” (11.K).

Öğrencilerimiz mezkûr hadîsi Türkçeye çevirirken zikrettiğimiz veçhile yanlış tercüme etmişlerdir.

5.1.2.Hadîste Tercüme Hatası

لَا تَبَاغَضُوا وَ لَا تَحَاسَدُوا وَ لَا تَصَابَرُوا وَ كُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَ لَا يَجِلُّ لِلْمُسْلِمِ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ

“Birbirinize buğuz etmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize arka çevirmeyin; ey Allah’ın kulları, kardeş olun. Bir Müslümana, üç günden fazla din kardeşi ile dargın durması helâl olmaz.” (Buhârî, 1992: Edeb, 62, İsti’zân, 9); (Müslim, 1992: Birr, 23, 24, 28) hadîsini bir öğrencimiz: “Mü’min kardeşinle münakaşa etme. Onun hoşuna gitmeyecek şakalar yapma. Ona yerine getiremeyeceğin söz verme.” Şeklinde Türkçeye yanlış tercüme etmiştir. (9.K).

5.1.3.Hadîste Tercüme Hataları

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَفْشُوا السَّلَامَ ، وَ أَطْعَمُوا الطَّعَامَ ، وَ صَلُّوا الْأَرْحَامَ وَ صَلُّوا وَ النَّاسُ نِيَامٌ ، تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ

“Ey insanlar! Selamı yayınız. Yemek yediriniz. Akralarınızı ziyaret ediniz. İnsanlar uykuda iken namaz kılınız; selamete cennete girersiniz.” (Müslim, 1992: İmân, 93-94) Hadîsini bir öğrencimiz: “İnsanın Allah’ın rahmetine en yakın olduğu secde ettiği andır.” Şeklinde Türkçeye yanlış tercüme etmiştir. (2.K).

Öğrencilerimizin Türkçeden Arapçaya çevirilerinde genelde dikkatsizlikten kaynaklanan bazı yanlış kelime ve kısa cümle çevrileri de mevcuttur.

“Hâli huy” şeklinde yanlış çevirmiştir. (6.K).

“Saygısızlık yapmayınız.” şeklinde yanlış çevirmiştir. (7.K).

“ahlâk” şeklinde yanlış çevirmiştir. (11.K).

“iyi huy” şeklinde yanlış çevirmiştir. (11.K).

Hadis metnindeki “sözler vermesin.” bölümünü “sözler vermeyin.” şeklinde olması gerekirken 2. tekil şahsı çoğul olarak “sözler vermeyiniz” şeklinde yanlış tercüme etmiştir. (2.K).

“Onunla iyi geçin!” şeklinde çevirmesi gerekirken “Onunla münakaşa etme!” şeklinde hatalı olarak tercüme etmiştir. (3.K.).

Öğrencilerimizden Arapça metinlerini ve manalarını yazmalarını talep ettiğimiz hadîslerin tercümelerinde yaptıkları hataları genel olarak şöyle sıralayabiliriz:

Bir öğrencimiz, مَعْبُونٌ kelimesini “Aldanıdır.” şeklinde çevirmesi gerekirken, “Bunun değerini bilmez.” şeklinde çevirmiş, النَّاسِ kelimesini, “İnsanlar” şeklinde çoğul olarak çevirmesi gerekirken “İnsan” şeklinde tekil olarak çevirmiştir.” (1.K).

Bir öğrencimiz, *مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُنَعَمًا فَلْيَبْتَوُا مَعَدَهُ مِنَ النَّارِ* hadîsini yazmamış ancak «*Kim benim adıma kasten yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın.*» (Ahmed b. Hanbel, 1992: 1, 78, 130, 165, 167, 389, 401, 402. 2, 159, 202, 209. 214, 293, 413, 469; 3, 3, 98, 113, 166, 278, 280, 515; 4, 47, 100, 156, 252. Buhârî, 1992: İlim, 38; Cenâiz, 34); (Müslim, 1992: Mukaddime, 4); ed-Dârimî, 1992: Mukaddime, 1, 25, 50, 67, 68, 237, 559); (Tirmizî, 1992: Menâkıb, 19; İlim, 8; Fiten, 70; Tefsîru'l-Kur'ân, 1, 2951); (Ebû Dâvûd, 1992: İlim, 4); (İbn Mâce, 1992: Mukaddime, 4, 13, 14, 36). Şeklinde Türkçeye doğru tercüme etmiştir. (1.K).

Bir öğrencimiz, *الْإِسْلَامُ حُسْنُ الْخُلُقِ* hadîsinin Arapçasını doğru yazmış ve «*İslâm, güzel ahlâktır.*» şeklinde doğru çevirebilmiştir. (2.K).

Bir öğrencimiz, «*Hayânın hepsi hayırdır.*» hadîsini *حَيَاءٌ خَيْرٌ كُلِّ* şeklinde Arapçaya yanlış çevirmiştir. (3.K).

Bir öğrencimiz, «*Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.*» (Mâlik b. Enes, 1992: Husnu'l-Hulk, 1). Hadîsini *أَنَّ حُسْنَ الْخُلُقِ* şeklinde Arapçaya yanlış çevirmiştir. (3.K).

Bir öğrencimiz, *كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ* «*Her iyilik sadakadır.*» Hadîsini Türkçeden Arapçaya çevirirken *مَعْرُوفٍ* kelimesini «*مَعْرِفَةٌ*» şeklinde çevirmiştir. (4.K).

Bir öğrencimiz, *الْإِسْلَامُ حُسْنُ الْأَسْلَامِ* yazmış ve «*İslam güzel ahlâktır.*» şeklinde çevirmiştir. «*الْخُلُقِ*» kelimesini hatırlayamadığı için onun yerine «*حَسَنَةٌ*» şeklinde yazmıştır. (1.K).

Bir öğrencimiz *لَا ضَرَرَ وَ لَا ضِرَارَ* hadîsini Arapça olarak doğru yazmış ve «*Başkalarına zarar vermek ve zarara zararlar karşılık vermek yoktur.*» (Mâlik b. Enes, 1992: Akdiye, 31); (İbn Mâce, 1992: Ahkâm, 17). Şeklinde Türkçeye doğru çevirmiştir. (2.K).

Bir öğrencimiz, *الْإِسْلَامُ* kelimesini *الْأِسْلَمِ* şeklinde yanlış yazmıştır. (3.K).

Bir öğrencimiz, «*İslâm, güzel ahlâktır.*» hadîsini Arapçaya çevirirken *حُسْنُ الْإِسْلَامِ* yazması gerekirken «*حُسْنُ الْأَخْلَاقِ*» şeklinde yazmıştır. (4.K).

«*Namaz, dinin direğidir.*» hadîsini Arapçaya çevirirken *عِمَادُ الدِّينِ* kelimelerini *عِمَا الدِّينِ* şeklinde Arapçaya yanlış çevirmiştir. (5.K).

Öğrencilerimiz, hadis metinlerini dikkatle incelediklerinde ve Arapça kelimeleri Türkçe kelimelerle kıyaslayarak tercüme ettiklerinde başarılı olurken Arapça Metinleri Türkçe kelimelerle kıyaslamaksızın tercüme ettiklerinde tercüme hatalı olduğu gözlemlenmiştir. Anlamını çıkartamadığı hadislerin alt boş kalmasını diye ezberlerinde olan başka hadislerin anlamlarını yazdıkları tespit edilmiştir.

6. Öğrencilerin Hadîs Metinleri Dersini Tercih Sebeplerine Dair Bazı Bulgular

İDKAB Eğitimi Bölümünde eğitim-öğretim gören öğrencilerimiz tarafından *Hadîs Metinleri* dersinin tercih edilmesinin sebeplerini araştırdık. Araştırmamız sonucunda 43 faktör ön plana çıkmıştır.

Sıra No	Faktörler	Katılımcıların Rakamsal Karşılıkları
1	Arapça-Türkçe hadîs çevirisi öğrenme.	16
2	Göreve atandığımız zaman kullanabileceğimiz hadîs külliyatını genişletme.	16
3	Bilgilenme.	6
4	Daha çok hadîs öğrenme.	4
5	Ders hocasını ve ders işleme tarzını beğenme.	1, 2, 3, 11, 12, 3, 5, 7, 8, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 25
6	Ders hocasının, güncel olaylara değinerek dersi zevkli hale getirmesi.	12, 14, 19, 23

7	Ders hocasının, Peygamberimizi sevdirmesi.	19
8	Dersin, kalıcı bilgiler içermesi.	12
9	Emredildiği gibi tam mü'min olabilme isteği.	10
10	Hadis metnlerinin gerçekten bilinmesi gerektiği ve aklımızın bir köşesinde bulunması gerektiği.	6
11	Gerekli ve faydalı bir ders olabileceğini düşünme.	17, 22
12	Hayatı, hadislerle göre yönlendirme.	7
13	Hadis İlmi'ni öğrenme isteği.	20
14	Hadis metinlerine olan ilgi.	13
15	Hadis metinlerini öğrenmek gelecekteki öğrencilere öğretmek ve bizzat kendi hayatına tatbik etme.	14, 18
16	Hadis-i Şeriflerin Kur'an'dan sonra başvuracağımız dinimizin ikinci kaynağı olması.	8, 20
17	Hadisle ilgili konuları daha çok sevme.	3
18	Hadisleri ezberlemeyi sevme.	21, 25
19	Hadislerle günlük hayatımızı birleştirebilme.	16, 21
20	Hadislerin Arapça metnini, râvîsini bilme o zamanı ve zamanımızı değerlendirme	2
21	Hadislerin hayatı idâme ettirmek için gerekli olması.	9
22	Her müslümanın öğrenmesi gereken bir ders olması.	23
23	İki asıl kaynağa ilişkin anlayış kazanma isteme	11
24	İslâm'ı daha iyi anlama çabası.	1, 2
25	İyi bir Müslüman olma isteği.	17
26	İnsanlara faydalı olma isteği.	4, 6
27	Kendini geliştirme dersleri hadislerle zenginleştirme ve renklendirme isteği.	4, 5, 6, 10
28	Hız. Muhammed'i ve hadisleri sevme.	7, 8, 15, 22
29	Öğretmen olduğumda derslerini etkili bir şekilde anlatma isteği	24
30	Öğretmenlik hayatımda işine yarama.	13
31	Önemli bir ders görme.	10
32	Peygamber Efendimizin (s.a.s.) söylediklerini hayatına geçirebilme.	4, 17
33	Peygamberimizi daha iyi anlamaya çalışma.	7
34	Peygamberimizi öğrencilere nasıl sevdirebileceğini? Öğretme.	18
35	Peygamberimizi sevme.	7
36	Peygamberimizin hadis ve sünnetlerini kendi hayatına tatbik etmek isteme.	18, 24
37	Peygamberimizin hadislerini öğrenme.	5

38	Peygamberimizin nasıl yaşadığını ve bizden nasıl yaşamamızı istediğini? Öğrenme.	24
39	Peygamberimizin söz, fiil ve takrirlerini daha derinlemesine öğrenebilme, anlama, uygulama.	10,14, 23, 25
40	Peygamberimizin ahlâkından bahsedilmesi.	21
41	Peygamberimizin buyruklarını insanlara iletme.	4
42	Hz. Peygamberin hadislerine ilişkin bilgi sahibi olma.	11
43	Sahîh hadis kaynaklarını öğrenebilme.	16

6. Hadîs Metinleri Dersinde Tespit Edebildiğimiz Bazı Sorunlar

İDKAB Eğitimi Bölümü öğrencilerinin *Hadîs Metinleri* derslerinde tespit edebildiğimiz bazı sorunlarını genel olarak şöyle sıralamamız mümkündür:

Eğitim Fakülteleri İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Eğitimi Bölümü, İslami İlimler Fakültesi, İlahiyat Fakültesi veya Din Bilimleri Fakültesini tercih eden bir öğrencinin merkezi yerleştirme sınav sonucunda puanı tuttuğu için bu fakülteleere yerleştirilmektedirler. Puan esasına göre bu fakülteleere yerleşen öğrencilerin, Arapça ve hadîs bilgileri yok denecek kadar azdır.

Hadîs İlimleri ve *Hadîs Istilâhları*'na dair temel kavram ve tanımların pek çoğunu bilememektedirler. Bununla birlikte bu Eğitim Fakültesi İlköğretim Din kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğrencilerimizin hadîs metinlerini yazma konusunda başarısızlık sebeplerinin de genelde Lise eğitim ve öğretiminde Arapça eğitimlerinin eksik olduğu kanaatindeyiz.

Arapça hazırlık okumayan öğrencilerimiz, hadîs metinlerinin yazımında da hazırlık okuyanlara oranla daha fazla zorlanmaktadırlar.

Öğrencilerimiz, Türkçe bir cümleyi Arapçaya çevirirken Arapça Gramer yapısından ziyade Türkçe Dilbilgisi yapısını uygulamaya koydukları için **fiil**, **fâil**, **mef'ûl** sıralamasını cümleye doğru yerleştirememektedirler.

Öğrencilerimiz, ezberlemedikleri bir hadîsi Arapçaya çevirirken isim cümlesinde baştaki kelimeyi (mübtedayı) veya fiil cümlesinde de fiili hatırlayamadıklarından dolayı tercüme anında başka kelime veya fiil yazmaktadırlar.

Öğrencilerimiz, hadîs metinlerini Arapçadan Türkçeye çevirirken kelime kelime çevirmeyi hedeflemektedirler. Cümle yapısını ihmal edip sadece kelimelerin Arapçasını veya Türkçesini kelime kelime sıralayıp bırakmaktadırlar. Bu tarzda yapılan ister Arapçadan Türkçeye ister Türkçeden Arapçaya çevrilen metin birbirinden kopuk olarak sıralanmış kelime sıralamasından öteye gidememektedir.

8. Sonuç ve Değerlendirme

Hadîs metinleri, Peygamberimizin (s.a.s.) döneminde sahâbe-i kirâm'dan çoğu tarafından ezberlenmiş ve yazılmış, Emevî halîfesi Ömer b. Abdilazîz (ö. 101/720), "âlimlerin ölümü ve ilmin yok olması" endişesinden dolayı hadîs metinlerinin tedvîn edilmesi için dönemin vâlilerine talimatnâme göndermiş ve İbn Şihâb ez-Zuhrî (ö. 124/742) tarafından ahkâma dair 500 hadîs tedvîn edilmiş, hicrî 3. Hicrî asırda tasnif edilen hadîsler, *el-Kutubu's-Sitte* adıyla meşhûr olmuştur.

İslami İlimler Fakülteleri, İlahiyat Fakülteleri ve Din Bilimleri Fakültelerinde okutulan *Hadîs Metinleri* derslerinde İmâm en-Nevevî'nin (ö. 676/1277) 40 *Hadîs*, *Riyâzu's-Sâlihîn*, *el-Kutubu't-Tis'a* adlı eserlerden seçilen hadîs metinleri okutulmaktadır.

Araştırmamıza örnek olarak 2015-2016 Eğitim ve Öğretim yılı güz döneminde Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi İDKAB (İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi) Eğitimi Bölümünde *Hadîs Metinleri* dersi

almış öğrencilerimiz ezberledikleri hadîs metinlerini Arapçadan Türkçeye çeviri yaparken genelde doğru yaparken Türkçeden Arapçaya çeviride bazı hatalar yapmışlardır.

Öğrencilerimizin hadîs metinlerinin yazımı ve ezberlenmesi konusunda zorluk çekmeleri genel olarak Türkçe Dilbilgisiyle Arap Dilbilgisi kıyaslandığında Arapça fiil, fail ve mef'ûlün Türkçedeki eylem, özne veya yüklem oldukları durumlarda cümledeki yerlerine yerleştirmede beceri sahibi olmamaları ve Arapça Dilbilgisi dersine hâkimiyetlerinin olmamasından kaynaklanmaktadır.

Lisans eğitimleri döneminde Tefsîr, Hadîs, Fıkıh, Kelâm ve Tasavvuf metinlerinde öğrencilerimiz zorluk yaşadıkları gözlemlenen öğrencilerimiz şayet bir yıl Arapça hazırlık okumuş olsalardı bu derslerde okutulan Arapça metinleri daha rahat tercüme edip anlama imkânı bulacaklardı. Bu açıdan İslami İlimler, İlahiyat ve Din Bilimleri Fakültelerinin tamamına hazırlık sınıfı konulmalıdır.

Arap Dili ve Belâğati derslerinde hadîs metinlerinden seçki metinler yer almalıdır. Arapça Gramerine ait kurallar öğretilirken seçki hadîs metinleri üzerinde öğretilmelidir. Böylece öğrencilerimiz tarafından hadîs metinleri hem Arapça hem Türkçe olarak daha iyi ezberlenmiş hem de bu metinlerin gramatik olarak tahlîli kolayca yapılmış olabilecektir.

İmam-Hatip Liselerinde az da olsa bazı Arapça metinler ve gramer okutulduğundan lise mezunu olup bu fakültelere yerleşen öğrenciler, ayrı ayrı sınıflarda eğitime tabi tutulmalıdır.

Arap Dili ve Belâğati derslerinin bir ünitesinin seçki hadîs metinlere ayrılması gerekmektedir. Bu derste hadîs metinlerinin hem gramer hem de mana tahlîli yapılacağından öğrencilerimizin hadîslerin Arapça metinlerini yazma Arapçadan Türkçeye Türkçeden Arapçaya tercüme tekniğini kavramalarında yararlı olabileceğini düşünüyoruz.

Hadis Metinleri dersinin seçmeli dersler arasında yer alması yerine zorunlu dersler arasında yer alması, öğrencilerimizin hem Arapça hem de Hadis Metinleri derslerine ilgisini artırabileceğine ve eğitim verecekleri öğrencilere de daha yararlı olacaklarına inanıyoruz.

Arapçadan Türkçeye, Türkçeden Arapçaya Çeviri Teknikleri adı altında bir dersin ihdâs edilip, zorunlu dersler arasında verilmesi gerekmektedir.

Kanaatimizce hadîs metinlerini daha iyi anlayıp, anlatabilen öğrencilerimizin özeldede kendilerine, ailelerine, çevrelerine ve genelde ise görev alacakları eğitim ve öğretim kurumlarında daha yararlı ve etkin birer eğitici ve öğretici olacaklardır.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerîm.

Ahmed b. Hanbel (1992). *el-Musned*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

el-Buhârî Muhammed b. İsmâîl. (1992). *Sahîhu'l-Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Çakan, İ. L. (1994). *Hatîb Bağdâdî'ye göre Hadîs öğrenimi*. İstanbul: Erkam Yayınları.

Çakan, İ. L. (1994). "Ebû Ümâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 10, 251.

Çakan, İ. L., (2003). *Hadis Nasıl Okunur Okutulur*. İstanbul: Erkam Yayınları.

Canan, İ., (1988). *Kütüb-i Sitte muhtasârı tercüme ve şerhi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Canikli, İ. (2010). “Hadis Öğretimi Üzerine Bazı Düşünceler”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul: 22, 141-164.
- ed-Dârimî, (1992). *Sunen*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ebû Bekir en-Neccâd. (1994). *Musnedu Ömer b. el-Hattâb* (nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullah), Medine.
- Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr. (1992). *Musnedu'l-Fârûk emîru'l-mu'minîn Ebû Hafs Umer b. el-Hattâb*, (thk. Abdulmuti Kal'acî) Menhûre: Dâru'l-Vefâ.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as. (1992). *Sunen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Göksoy, İsmail Hakkı. (2000). “Hz. Peygamber'in Hükümdarlara Gönderdiği Davet Mektupları ve Önemi”, *II. Kutlu Doğum Sempozyumu: Tebliğler 20 Nisan 1999*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 119-138.
- Görmez, M. (2012). “Vâsile b. Eska”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 13, 551.
- Hadislerle İslam serlevha hadisler* (2014). I-II, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- İbn Mâce Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. (1992). *Sunenu İbn Mâce*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Şeybe (1985). *Musnedu emîri'l-mu'minîn Ömer b. el-Hattâb*. (nşr. Kemal Yusuf el-Hût), Beyrut.
- Kandemir, M. Y., (2006). “el-Musned”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 32, 104-105.
- Karahan, A., (2003). “Mecmau'z-Zevâid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 38, 263.
- Koçaşlı, İ., (2019). *Ebû Dâvud tercümesi*. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis tarihi*, İlmî Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1981.
- Muhammed b. Abdilberr el-Kutubî (1995). *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Mâlik b. Enes (1992). *el-Muvatta'*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî. (1986). *er-Risâletu'l-mustatrafe li beyâni kutubi's-sunneti'l-muşerreffe*, İstanbul: Dâru Kahraman.
- Muhammed Mustafa el-A'zamî. (1992). *Dirâsâtun fî'l-hadîsi'n-nebevî ve târihu tedvînuhu*. Beyrut: Mektebetu'l-İslâmî.
- Muslim. (1992). *Sahîhu Muslim*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- en-Nesâî. (1992). *Sunen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- en-Nevevî. (1992). *Kırk hadis*. (terc. Ahmed Naîm), (7. Baskı), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- en-Nevevî. (1992). *40 hadis*. (terc. Ahmed Naîm) (7. Baskı), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- en-Nevevî. (2013). *Riyâzu's-sâlihîn*. (terc. Mehmet Emin Özaşar). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Sönmez, A., (2011). *Rasûlullah'ın İslam'a da'vet mektupları*, (3. Baskı), İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları.
- et-Tirmizî, (1992). *es-Sunen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Yiğit, İ. (2007). “Ömer b. Abdilazîz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 34, 54.
- ez-Zehebi, (ty.). *Tezkiretu'l-huffâz*, Dârû'l-Kutubi'l-İlmiyye.

